

Не знався він на лагідних речах,
 Та скільки теплоти, добра й любові
 Світилось в його стомлених очах.
 Мою матусю я ціную свято,
 Своїм життям завдячую я їй,
 Але, на щастя, є у мене тато,
 Міцна опора у житті моїм.
 В житті є прикрощів багато, таких,
 Що криком іноді б кричав.
 Тож у дітей хай буде тато,
 Бо так, бува, його не вистача.
 Слово учням, які написали твори-мініатюри про своїх батьків.
 Звучить пісня «Щира вдячність батькам».

Вчитель. Я вам всім бажаю, щоб у майбутньому кожен знайшов свою половинку і створив єдине ціле – сім'ю.

«Пам'ятай, що одружуючись люди беруть на себе не тільки юридичні, матеріальні, але й духовні обов'язки. Від стосунків в сім'ї залежить духовне багатство суспільства. Справжня любов з роками не слабшає, а міцніє. У коханій людині ми залишаємо частинку власної душі, красу і духовну привабливість своєї душі – вона віддає нам. Разом ми створюємо багатство, яке вдруге створити неможливо».

Ці слова В.О. Сухомлинського співзвучні з темою нашого уроку.

VI. Підсумок уроку.

Що нового ви дізналися на сьогоднішньому уроці?

Чи досягли ви очікуваних результатів?

VII. Домашнє завдання.

(Звучить пісня «Берег любові» у виконанні Іво Бобула)

Написати твір-роздум на одну з пропонованих тем:

«Жінка і чоловік – дві половинки людства»,

«Батько і мати – два сонця гарячих»,

«Мій ідеал жінки» (для хлопчиків),

«Мій ідеал чоловіка» (для дівчаток).

Дата надходження до редакції: 28.03.2023

© Г.М. Бабінець, 2023

УДК 37.013:808.5

Ходос Наталя Анатоліївна,

вчитель історії, Ярославського ЗЗСО

Плахтіївської сільської ради Білгород-Дністровського району

Одеської області, Україна

ЕТИКО – ЕСТЕТИЧНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ РИТОРИКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ – СЛОВЕСНИКА СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

У нинішній час духовний розвиток та естетичне виховання особистості виступають одним із найактуальніших завдань сьогодення, і тому саме вчитель відповідає за підготовку високогуманних, духовно багатих, естетично вихованих людей.

Читаємо істинні слова Г.М.Сагач – української християнки-сподвижниці, вчителя-наставника, одного з найкращих світових риторів сьогодення: «Педагогічна майстерність у вимірах педагогічної риторики є важливим чинником державотворчих процесів, формування громадянського суспільства, є активним фактором організації стабілізуючого культуротворчого фактора демократичної держави, обдарованої особливими якостями: христоцентризмом, кордоцентризмом, потужною логокреакцією».

Проблема сучасної педагогічної риторики постійно актуальна, тому що вона пов'язана з майстерністю педагогічного впливу словом, дієвістю комунікативно-професійної технології розвивального навчання та виховання. Сьогодні багато людей замислюються над тим, як знайти вчителя, здатного вплинути на дитину за допомогою слова так, щоб завдяки цьому навчально-виховному впливові вона могла грамотно відстояти себе в різних комунікативних ситуаціях,

і в подальшому житті успішно реалізувала всі свої можливості та таланти. Концепція педагогічної риторики будується на ідеях класичної загальної риторики, загальної педагогічної риторики і фахової педагогічної риторики вчителя-словесника.

З найдавніших часів учителі шанувалися як духовні батьки, наставники у пошуці істини, добра й краси, були взірцем розсудливості в особистому й громадському житті. Учитель-творець, учитель-словодар, учитель-наставник дитини в усі часи в усіх народів високо цінувався, плекав живу думку й душу істинних патріотів держави. Тому вчитель у громадській свідомості сприймався як «охоронець істини», «гарант безперервності життя», «посередник між Богом і людьми», який «всіх навчає всього», (Я.А.Коменський), який має золоті ключі від таємниць земного буття, бо готує зустріч учня з Богом (школи Піфагора, Сократа, Песталоцці, Коменського та ін.).

Нині настає час відродження національної культурної спадщини, зокрема й риторичної, чарівного народного золотослова, в якому відбито першоцвіт національного менталітету й світовідчуття, який подарував світові титанів думки, слова, духу – Петра Могили, Феофана Прокоповича, Григорія Сковороду, Тараса Шевченка, Івана Огієнка та інших просвітителів- гуманістів. Розбудова демократичної України вимагає нового філософсько-дидактичного осмислення проблеми професіоналізму вчителя, що ґрунтується на інтелектуальних, морально-духовних засадах творчої особистості. Вчитель – духовно-моральний квіт народу, на рубежі віків замислюється над таємницями творчості, педагогічної майстерності крізь призму слова. Благодатне і прекрасне слово любові й мудрості – золотий ключ до щастя особистості, процвітання суспільства, духовної величі народу.

Етико-естетичний чинник риторики має значний, потужний, інтелектуальний, моральний, естетичний потенціал – потенціал духовності, а тому ми образно називаємо таку риторику істини, добра, краси риторику любові, а в християнській традиції це вищі цінності духу: віра, надія, любов.

Яка ж мета, ціль сучасного педагогічного красномовства? Відповідь на це питання ми знаходимо у професора Г.М. Сагач, «педагогічна риторики, мета якої – формування культури риторичної особистості вчителя, який володіє мистецтвом переконуючого мовлення і може навчити цьому мистецтву своїх учнів, студентів».

З проголошенням незалежності України в 1991 році посилювався суспільний, освітній і науковий інтерес до ораторської майстерності загалом та педагогічної зокрема. На часі постала потреба в розробленні положень педагогічної риторики на засадах неориторичної й теорії розвивального навчання, насамперед в аспекті морально - духовного, етико – естетичного розвитку особисті на основі нового осмислення діалогу.

В наведених у дослідженні фактах простежуються закономірності взаємодії риторичного й розвивального підходів у педагогічному мовленні. Ці закономірності пов'язані з поєднанням логосу, етосу і пафосу в риториці вчителя, з діалогізацією навчального процесу, з доцільним використанням риторичних засобів, дотриманням рідномовних обов'язків, лінгвокреативністю.

Аналіз окремих фактів історії красномовства крізь призму розвивальної освіти свідчить, що в основі принципів вітчизняної педагогічної риторики лежать розвинуті на ґрунті власної культури й освіти положення античної класичної риторики, християнсько-візантійські впливи, гуманістичні ідеї європейської освіти та усвідомлення важливості рідномовної освіти, переконання в необхідності вдосконалення професійно-педагогічного мовлення на засадах народної педагогіки, етнокультури.

В українських школах упродовж державницької історії працювало багато вчителів, чие мовлення характеризувалося витонченим красномовством, у кожного наставника був свій, особистий, стиль педагогічної риторики, у якому поєднувалися різні моделі мовленнєвої поведінки. Імена таких осіб потрібно відкривати, а досвід риторично-педагогічної діяльності – досліджувати, вивчати, для прийдешнього благословія української освіти.

Риторична освіта – це один із найбільш важливих і перспективних сучасних лінгводидактичних напрямків, мета якого не обмежується формуванням навичок гарного й переконливого мовлення; одне з ключових її завдань – виховання моральних і патріотичних складників характеристики людини, що в сумі зі знаннями мови сформують національно мовну особистість, носія елітарного типу культури.

Сучасне трактування риторики вчителя як теорії та майстерності ефективного впливового професійного мовлення спирається на основи класичної риторики – науки про способи переконання за допомогою слова, що базуються на майстерно поданій чіткій системі логічних доказів, мистецтві користуватися аргументованими логічними висновками, на теорії художнього мовлення. У такому ракурсі розглядається риторики вчителя в працях С. Абрамовича, Н. Бабич, Н. Голуб, О. Горошкіної, О. Кучерук, Л. Мацько, О. Мацько, Е. Палихати, М. Пентилюк, Г. Сагач, М. Чикарькової та інших сучасних українських науковців.

Риторика вчителя – ефективний засіб у створенні гармонійного навчально-комунікативного середовища. Оскільки предметом педагогічної риторики є закономірності мовленнєвої поведінки вчителя в різних ситуаціях спілкування, сферах практичної діяльності з метою створення ефективного висловлювання, виникає необхідність розглянути роль риторичних можливостей педагога, зокрема риторики вчителя української мови, у досягнення пізнавальних, розвивальних та виховних цілей навчання.

Дослідження доводить, що риторика вчителя формує позитивну емоційно-психологічну атмосферу навчального спілкування, в основі якої доброзичливий тон і тактовна манера спілкування з учнями, відповідний навчально-комунікативному задуму характер міміки, рухів, жестів, що супроводжують мовлення. Риторичні можливості вчителя розкриваються під час монологічного та діалогічного мовлення. У зв'язку з цим висувуються підвищені вимоги до мовлення вчителя, зокрема дотримання акцентологічних, орфоепічних, граматичних та інших норм мовлення, його логічність, виразність, емоційність, образність, яскравість, чистота, предметна й поняттєва точність, багатство й ситуативно-контекстуальна доречність, переконливість, етичність та ін. Відповідність цим вимогам є основою риторики вчителя-словесника. Дотримання таких вимог допоможе вчителю доцільно побудувати впливове висловлювання, краще презентувати свої думки, забезпечити ефективну навчальну взаємодію, побудувати продуктивні стосунки з учнями, реалізувати пізнавальну, розвивальну, виховну мету уроку.

Саме в спрямуванні риторики на досягнення форми і способу втілення в мовленні духовних сутностей криється її особлива сила: необхідно мати в душі, прагнути передавати іншим, переконати інших у тих сутностях, для вираження змісту яких оратор і використовує розроблені та усталені виразні форми духу, риторика забезпечувала тренування думки, учила будувати судження й поєднувати їх в ораторському мовленні або у творі.

Отже, на перший план сьогодні висувається якість літературної освіти. Якісна освіта розглядається нині як один із чинників високої якості життя. Соціально-економічне і культурне зростання держави буде тоді, коли в нас буде якісна освіта. У якість літературної освіти як окремого складника загальної якості освіти входить і рівень знань, і вміння застосовувати їх на практиці, і вихованість засобами мистецтва слова, моральне становлення особистості під впливом художньої літератури, національна гідність і гордість, повага до інших народів; вироблення вмінь розв'язувати життєві проблеми. Засобами художнього слова маємо виховати сильний, вольовий характер та естетичний смак.

У сучасній школі теорія літератури замінила риторику. Але риторика опиралася на текст, на зразок, на слово, його глибини, формувала розуміння суті художнього тексту.

Підсумовуючи сказане, можна підкреслити, що прагнення замінити вивчення риторики курсом літератури було викликане бурхливим розвитком літератури XIX століття й бажанням забезпечити більші можливості для духовного розвитку учнів. Проте критики риторики не враховували, що самі вони досягли високих інтелектуальних характеристик саме завдяки риториці. В умовах, коли кількість творів для вивчення значно зросла, а кількість годин на літературу зменшилася, учні не встигають прочитати твори, аналізують їх, повторюючи висновки з тексту підручника, а отже, не тільки не вивчають цілісний твір, а навіть не запам'ятовують, не аналізують уривків, як це було за часів вивчення риторики.

А відтак згадки про риторику в низці сучасних публікацій свідчать про тривогу, яку викликає сучасний стан викладання літератури, і прагнення використати окремі можливості риторики для сучасної літературної освіти.

На сучасному етапі риторика є дуже необхідною складовою професійної діяльності педагога. Адже саме за допомогою її складових, таких як: голос, жести, міміка і т.д., вчитель вміє налагодити контакт зі своїми вихованцями, їх батьками, колегами, вміє зробити навчальний процес цікавим для учнів та сприяє їх ефективнішому навчанню та засвоєнню необхідного матеріалу.

Таким чином, риторичні знання, вміння та навички є потрібними кожному вчителю в його професійній діяльності не лише для розвитку його особистісних якостей та різноманітних психічних явищ, але й для того, щоб вміти зацікавити учнів, доступно пояснити їм необхідний матеріал, розвивати їх інтерес до вивчення того чи іншого навчального предмета, вміти мотивувати їх, а також для того, щоб вміти розмовляти з іншими людьми, особливо батьками та колегами на доступному їм рівні, відповідно до їх інтересів і тому подібне.

Проведене анкетування педагогів сільського освітнього закладу показало, що сучасні педагоги цікавляться риторикою: щось чули, знають, читають, вивчають під час самоосвіти.

Серед складових іміджу педагога вчителі визначилися так:

1) Зовнішній вигляд і внутрішня культура – 44%;

- 2) Зовнішність, манери, хода і голос – 25%;
- 3) Інтелект, ерудиція, красномовство – 27%;
- 4) Міміка, голос, жести – 4%

Цей результат говорить про розуміння педагогами критеріїв створення сучасного іміджу вчителя української школи. Педагоги, яким за 40 років, перевагу віддали інтелекту, ерудиції, красномовству, а ті, кому до 40-ка років – зовнішньому вигляду і внутрішній культурі.

Для підсилення особистого красномовства педагоги найчастіше використовують усі перераховані методи. Виявилося, що тільки 4 педагогів із 24 (вчитель математики (1 з 3), вчитель інформатики, вчитель технологій, вчитель фізкультури) не використовують у щоденній практиці читання напам'ять висловів видатних риторів, поетів, науковців під час уроків, а готуючись до виховних заходів – послуговуються ними.

Отже, напрямок освіти майже не впливає на цей вибір у педагогів нашого освітнього закладу.

Самоосвіті педагоги сільської школи приділяють приблизно 1 годину на щодень, під час вихідних – 2 – 2,5 години. Це мало часу, педагоги пояснюють це тим, що специфіка життя педагога в селі вимагає витрати часу на фізичну працю біля господарства, земельних наділів (городів), облаштування сільських будинків, обійсть.

Більшість педагогів не відвідує сільську, шкільну бібліотеку (65%). Книги купують через мережу Інтернет, читають онлайн, виписують газети та фахові журнали – 54%. Всі новини педагогіки дізнаються з телеекранів, мережі Інтернет, педагогічних сайтів. Читання книг – одна з головних умов риторичних умінь, словниковий запас, розвиток світобачення, формування культури спілкування в міжособистісних стосунках ....

Дослідження виявило таку закономірність, що сільському вчителю, щоб працювати над самовдосконаленням особистого красномовства найбільше потрібен вільний час, а його якраз і не вистачає – 50% відповідей; бажання і мотивація до постійного навчання – 20%, потрібно вивчати роботи сучасних науковців української риторики – 18%, потрібно побороти особисту ліню – 12%.

Отже, провівши аналіз анкет педагогів, дійшли висновків, що сучасні освітяни сільської школи, цікавляться риторикою. Так, у них, можливо, немає чітких концептуальних знань, конкретики, але їх цікавить красномовство. Молоді педагоги вивчали цей предмет у вузах, а старше покоління черпає знання із сучасних довідників, праць вчених, займаючись самоосвітою. Педагоги розуміють дуже важливе значення цієї мовленнєвої науки, потребу в умінні застосовувати красномовство у навчальній та виховній роботі з учнями, батьками, колегами. Безумовно, без ефективної комунікації в сучасному світі зараз ніяк.

Вважаємо безцінним скарбом для самоосвіти вчителів, а особливо для нової генерації риторів та ораторів – досвід сучасних наставників – професіоналів, Світочів, які відшліфованим віками Словом, плетуть хресну мережку українського красного словознавства.

Для педагогів, які прагнуть «покласти у підмурівок майбутнього Храму Слова й свою цеглинку - слово», варто досконало ознайомитися з працями світанкової ластівки риторики Любові, Жінки, яка постійно збагачує, заряджає, наповнює Храм Науки своєю духовною та сильною енергією, професора Галини Михайлівни Сагач – володарки українського нетлінного духовного скарбу «на всі покоління й віки». Кожна її книга – це «золоті ключі» від однієї із семи «вільних мудрощів» – риторики, і хто матиме ці ключі, тому відкриється «світла слава й розумна сила». Книги Галини Михайлівни спонукатимуть кожного педагога, хто доторкнеться розумом і щирим серцем до її праць – леліток, до створення особистої світлиці Слова у безмежжі сучасного виміру.

Цікавим буде досвід неперевершеного майстра своєї справи, педагога-новатора, людини з індивідуальною неповторною харизмою, нашого земляка М.М.Палтишева, який першим у країні почав проводити уроки-вистави, використовуючи музику, поезію, демонструючи слайди картин видатних художників, завдяки чому у класі створюється певний емоційний клімат.

М.М. Палтишев – учитель-майстер, тонкий психолог, інтуїтивіст, гіпнотично впливає на аудиторію, володіє педагогічною майстерністю, але ніколи не акторствує, бо говорить про те, у що сам вірить, живе у вимірах християнської культури». У вимірах християнської культури повинен працювати кожен педагог, не дивлячись, який фах він викладає, бо саме цей вимір і є тим мірилом, який перетворює простого вчителя у Великого Майстра.

Думаємо, що досвід Палтишева Миколи Миколайовича значно підвищить педагогічну майстерність вчителів України, наш обов'язок застосовувати його на практиці в щоденній роботі.

І, мабуть, в кожному освітньому закладі є такі педагоги, у яких можна повчитися красномовству. Тому вчителям треба взяти на озброєння Слово – Світло тих, хто народжений з сповиточка для його

цнотливого леліання, хто може передати досвід, від кого лине благодать, сходить дух любові і правди, щоб разом з батьками та учнями розбудувати Храм Риторичної Української Освіти.

Отже, естетичні та етичні чинники розвитку риторичних умінь вчителів – словесників сприятимуть якості краси педагогічної дії, що стимулюватимуть неперервне професійне зростання як учнів, так і самих вчителів, а також зумовлюватимуть усвідомлення ними себе не лише як предметників, що мають навчити дітей певної навчальної дисципліни й уміти перевірити якість її засвоєння ними, а словом сформувати душу дитини, позитивні уподобання та цінності, християнські ідеали, життєві моральні орієнтири. Важливими в естетизації навчання і виховання є не лише дисципліни гуманітарного циклу, але й інші предмети. Робота кожного педагога повинна звестись до того, щоб стати для учня учителями життя, залишити яскравий і незабутній слід у їхніх душах, показати шлях до особистісної самореалізації у будь-якій життєвій діяльності. Безперечно, реалізувати актуальні завдання етико - естетичного виховання засобами риторики в сучасних умовах може педагог, який має відповідну професійну підготовку, розвинутий художньо-естетичний світогляд і є естетично та етично грамотною особистістю.

Аспекти питання педагогічних можливостей риторики вчителя-словесника на сучасному етапі – безмежні.

Дата надходження до редакції: 06.05.2023

©Ходос Н., 2023

УДК 37:82-343(045)

Юзленко Олена Олексіївна,

вчитель української мови та літератури

Одеський державний музичний ліцей імені професора П.С. Столярського.

Одеса, Україна

ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗОК ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ ВЛАСНОЇ КАЗКИ

Ключові слова: літературна казка, процес адаптації, ментальне здоров'я, універсальність проєкту, важливе історичне джерело, проблеми написання казки, шляхи подолання

Анотація. Цей матеріал є різномірною роботою, мета якої полягає в тому, щоб навчити здобувачів освіти сприймати інформацію через особистісний підхід під час вивчення та закріплення нового матеріалу.

Завдання даного проєкту полягає в тому, щоб залучити всебічне сприйняття теми «Літературні казки» на уроках української літератури в 5-му класі НУШ. Бажано залучати здобувачів освіти до написання літературної казки не після вивчення всієї теми, а протягом її розкриття, після вивчення двох літературних казок (прозової та віршованої).

Перед написанням учнями/ученицями власної казки необхідно подати інструкцію:

1. Сформулювати тему та основну думку казки
2. Створити рукопис власного твору
3. Дібрати попередню чи остаточну назву
4. Визначитися з різновидом (побутова, про тварин, фантастична тощо)
5. Прочитати казку батькам, близьким. Прочитати казку однокласникам
6. Проаналізувати враження інших щодо прочитаного. Відповісти на питання
7. Редагувати (за необхідністю)
8. Змоделювати за допомогою програми Word (редактор) макет книжки або зробити власноруч, використовуючи рукописні матеріали

9. Намалювати ілюстрації або дібрати з інших джерел

10. Роздрукувати сторінки казки, скріпити їх

Актуальність цього проєкту полягає в тому, що учень/учениця під час створення літературної казки, поринає і світ фантазії, де він/вона розкриває індивідуальність, бореться зі своїми вадами, може розкрити морально-етичні цінності не тільки для себе, а і для інших людей. Цей проєкт може стати неоціненним матеріалом для роботи здобувачів освіти зі шкільним психологом, бо найчастіше негативні герої, створеної літературної казки, є уособленням внутрішніх проблем ментального здоров'я дитини, часто в казці можна почути блага про допомогу.

Окрім того, цей проєкт стане в пригоді батькам п'ятикласників, бо саме в цей час діти цієї вікової категорії проходять складний процес адаптації, коли відбувається перехід з початкової школи до середньої, коли додаються фізіологічні зміни організму дитини.